

Чистякова Людмила
аспірантка кафедри педагогіки
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНІ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

В статті розглянута структурна модель підготовки майбутніх вчителів трудового навчання до організації позакласної діяльності учнів загальноосвітніх шкіл. Проаналізовано різні підходи науковців до визначення готовності та її компонентів, сформульовано чотири компоненти готовності до організації художньо-трудової діяльності. Зроблено спробу побудувати педагогічну модель професійної готовності майбутніх вчителів трудового навчання та подано її структурно-логічну схему. Розглянуто завдання, принципи, компоненти, етапи, зміст, форми, умови реалізації розробленої моделі.

Ключові слова: *модель, готовність, позакласна художньо-трудова діяльність.*

В статье рассмотрена структурная модель подготовки будущих учителей трудового обучения к организации внеклассной деятельности учеников общеобразовательных школ. Проанализированы разные подходы ученых к определению готовности и ее компонентов, сформулированы четыре компонента готовности к организации художественно-трудова деятельности. Сделана попытка построения педагогической модели профессиональной готовности будущих учителей трудового обучения и представлена ее структурно-логическая схема.

Рассмотрены задания, принципы, компоненты, этапы, содержание, формы, условия реализации разработанной модели.

Ключевые слова: *модель, готовность, внеклассная художественно-трудова деятельность.*

The article deals with the structural model of preparing future Labour Training teachers for extra curricula activities in secondary schools. Various scientist approaches to the state of willingness and its components were analysed and four components of the state of willingness for the craft producing activity were worked out. An effort has been made to construct a teacher-training state of mind. The following information is to deal with a professional willingness of the future teachers of craft and an attempt to form a logically connected scheme of motivation and control.

The author has examined the main principles, components, stages, forms, content and the factors through the following scheme can be brought into life. The out-of-classes craft producing activity is also considered to be of great importance.

Key words: *models, willingness, the out-of-classes craft activity.*

Сучасний стан розвитку суспільства ставить перед школою нові задачі з удосконалення підготовки випускників шкіл до життя, усвідомленому вибору професії та активної суспільно-корисної діяльності. На це має бути спрямована як урочна, так і позаурочна навчально-трудова діяльність школярів.

Забезпечити учнів глибокими і міцними знаннями, реалізувати виховну і розвиваючу функції предмета здатен той вчитель, який сам досконало оволодів знаннями з психології, педагогіки, теоретичних основ предмета та методики його викладання. Серед напрямів підготовки майбутніх вчителів трудового навчання чільне місце посідає формування готовності до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів.

Досвід проведення позаурочної роботи вчителями трудового навчання в школі, вивчений в різних регіонах України, свідчить, що часто вчителі та керівники гуртків, студій, клубів тощо намагаються організувати різні форми позаурочної роботи інтуїтивно, методично неправильно використовують освітній, виховний та розвиваючий потенціал позаурочної художньо-трудової діяльності, а управління цим процесом проходить хаотично і нецілеспрямовано.

Звідси виникає проблема формування готовності майбутніх учителів трудового навчання до організації і здійснення позаурочної художньо-трудової діяльності, яка ще не має належного відображення в наукових дослідженнях.

Вивченню проблеми формування готовності до того чи іншого виду діяльності присвячені філософські, соціологічні та психолого-педагогічні дослідження цілого ряду вчених (Б. Ананьєв, С. Батишев, В. Бондар, М. Дяченко, Л. Кандибович, А. Каташинська, Г. Костюк, Н. Левітов, А. Лисенко, В. Моляко, В. Мясичев, С. Ніколенко, В. Осовський, В. Поляков, С. Рубінштейн, Н. Семенова, М. Тименко, О. Тополь, Н. Шевченко та інші). Проблема організації позаурочної діяльності учнів знайшла відображення у наукових дослідженнях Р. Гурова, І. Мар'єнко, Л. Новікової, Л. Оршанського, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Ф. Юрченко, Л. Заремби та інших.

Метою статті є обґрунтування педагогічної моделі професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до організації та проведення позаурочної художньо-трудової діяльності учнів.

Готовність вчителя трудового навчання до проведення позаурочної художньо-трудової діяльності, як результат такої підготовки, розглядається нами як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної організації позаурочної діяльності в сфері декоративно-прикладної творчості, здатність та готовність аналізувати та враховувати потенційні можливості цього виду життєдіяльності у розвитку особистості, задоволенні її інтересів. Відповідно до означення формування готовності вчителя трудового навчання до позаурочної діяльності має враховуватись єдність теоретичної, методичної і практичної підготовки, що передбачає:

- усвідомлене сприйняття сутності освітньої мети трудової підготовки учнівської молоді;
- володіння сучасними педагогічними та виробничими технологіями;
- знання основних закономірностей психологічного та фізичного розвитку дитини на різних вікових етапах;
- знання естетичних вимог до виготовлення об'єкта праці;
- знання основних видів декоративно-прикладного мистецтва;
- уміння організовувати різну за змістом і формами художньо-трудова діяльність;
- уміння планувати різну за формою і характером позаурочну роботу, обґрунтовувати методи здійснення навчально-виховного процесу;
- уміння проектувати дидактичні матеріали щодо забезпечення теоретичного та практичного навчання, самостійної роботи учнів;
- креативність професійної діяльності вчителя в позаурочний час.

Вище означені елементи засвідчують, що готовність до організації і здійснення позаурочної роботи є важливим компонентом професійної підготовки вчителя трудового навчання, в результаті якого формується система узгоджених між собою взаємопов'язаних особистісно-зорієнтованих (творчі, організаторські здібності, педагогічне мислення, здатність до

самоосвіти та самовдосконалення, принциповість, вимогливість, охайність в усьому, любов до праці) та професійно-необхідних якостей (креативність, гуманістична спрямованість професійної діяльності, естетичні смаки, володіння предметом викладання та методикою проведення різних за формою позаурочних занять, організаційні вміння та навички).

У педагогічній літературі проблема готовності розглядається, як правило, у зв'язку із аналізом її структурних компонентів, що для нашого дослідження є принципово важливим. При цьому автори, розкриваючи сутність готовності до певних видів професійної діяльності, показували її компоненти, якісні характеристики чи критерії. В той же час потрібно зазначити, що при спробах виділити структурні компоненти готовності до певних видів діяльності серед дослідників відсутня однаковість. Так, Н. Левітов [3] розглядає готовність як комплекс змінних, об'єднаних у три групи компонентів: мотиваційні (відображення оцінки професії, її суспільного значення); компоненти підготовки до трудової діяльності (знання, уміння, навички); індивідуально-психологічні особливості особистості. М. Д'яченко та Л. Кандилович у структурі готовності визначають: позитивне ставлення до того чи іншого виду діяльності; риси характеру, здібності, темперамент, мотиви, що адекватні вимогам діяльності; необхідні знання, уміння, навички, стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних та вольових процесів [2].

В. Моляко в структурі готовності виділяє наступні компоненти: моральний (морально-етичний), психологічний та практичний [4].

У наукових працях В. Білоусової з питань сформованості певних сторін культури особистості виділяються чотири складові критерії: інтелектуальний, потребо-мотиваційний, емоційний, поведінковий [1, 130].

На основі аналізу різних підходів науковців до визначення компонентів готовності до діяльності та у контексті нашого дослідження дане поняття розглядається як інтегральне особистісне утворення, яке включає чотири компоненти.

Перший компонент відображає особисте ставлення майбутнього вчителя до позаурочної діяльності в цілому та художньо-трудової зокрема (наявність чи відсутність позитивної мотивації стосовно організації і проведення позаурочної діяльності з учнями); другий компонент визначає рівень реалізації пізнавальної діяльності (ступінь оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навичками з організації і проведення позаурочної художньо-трудової діяльності); третій забезпечує оволодіння практичним досвідом проведення

позаурочної роботи з художньо-трудової творчості учнів (ступінь реалізації теоретичних та методичних знань під час професійної педагогічної діяльності); четвертий розкриває сутність творчого підходу до проведення позаурочної діяльності (здійснення тією чи іншою мірою креативного підходу до організації художньо-трудової творчості школярів).

Характеристика сутності компонентів кожної групи дає підставу йменувати їх як: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, креативний.

Визнаючи сукупність компонентів як індикаторів сформованості готовності до організації позаурочної художньо-трудової діяльності вчителя трудового навчання, та на основі положень, викладених у працях О. Абдуліної, Н. Кічук, Л. Коваль, Л. Кондрашової, О. Мороза, В. Сластьоніна, Г. Троцько, Р. Хмельюк та ін., досвіду роботи вчителів-практиків та їх професійної підготовки, результатів власної пошуково-експериментальної роботи нами зроблена спроба побудувати педагогічну модель професійної готовності майбутнього вчителя трудового навчання до проведення даного виду навчально-виховного процесу.

При створенні концептуальної моделі професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання у вищому навчальному закладі до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів ми спирались на положення системного підходу до вивчення педагогічних явищ (Ю. Бабанський, В. Краєвський), педагогічні теорії професійної освіти (В. Беспалько, А. Новіков, А. Андрєєв), теорії моделювання і прогнозування педагогічної діяльності (А. Андрєєв, І. Лернер, С. Гринько), концепції педагогічної освіти (А. Беляєва, І. Лернер, Н. Тализіна), загальнометодологічного класичного підходу до розробки моделі фахівця (Н. Тализіна) [6].

Методологічною основою нашого дослідження стала теорія про діяльнісну сутність людини і її творчу активність; основні положення теорії поетапного формування розумових дій, інноваційні технології навчання, концепція філософії взаємозв'язку суспільства й освіти; основи положення особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя.

При розробці моделі ми враховували наступне: освітня система існує і діє не ізольовано, а всередині суспільства, природного і техногенного середовища, випробовуючи безперервно їх вплив і, одночасно, впливаючи на них; перетворювальна діяльність людей здійснюється за допомогою певних способів і засобів; вчитель трудового навчання є суб'єктом професійної педагогічної діяльності, що забезпечує зміну і формування фізичного, інтелектуального, соціального і духовного стану учня до рівня суб'єкта перетворювальної діяльності в техногенному (інформаційно-технологічному) середовищі; сучасна цивілізація знаходиться у стадії переходу від

індустріального до інформаційного етапу розвитку.

Підготовка вчителя трудового навчання до позаурочної художньо-трудової діяльності є інтеграційним процесом, що ґрунтується на взаємодії педагогічних і особливих, характерних тільки для цієї спеціальності, змістових і технологічних сторін. Це, з одного боку, дозволяє при вивченні проблеми підготовки майбутнього вчителя використовувати теоретичні основи трудового навчання і виховання, становлення вчителя, здатного забезпечити позаурочну діяльність і художню освіту, поєднання навчання з продуктивною працею, трудову підготовку і виховання учнів. З другого боку, це зобов'язує будувати педагогічний процес з урахуванням специфічних, особливих аспектів майбутньої педагогічної діяльності вчителя, які впливають з характеру і змісту праці в сфері декоративно-прикладного мистецтва і художньо-трудової творчості, їх техніко-технологічних та організаційно-економічних основ, а також змісту трудового навчання в школі.

Моделюючи підготовку майбутнього вчителя трудового навчання до організації позаурочної діяльності в сфері художньо-трудової творчості учнів, ми намагалися, щоб цій моделі була притаманна простота та структурність, зручність у її використанні, певна впорядкованість розміщення її елементів.

На рисунку 1 подана розроблена і обґрунтована нами модель, яка відображає взаємодію мети, завдань, компонентів, етапів (розвиток та систематизація знань про декоративно-ужиткове мистецтво, формування практичного досвіду в процесі творчої декоративно-ужиткової діяльності, підготовка до організації позаурочної діяльності учнів), принципів (загальнодидактичних і специфічних), змісту (теоретичного, практичного і методичного), засобів, форм, методів навчання, організаційно-педагогічних умов та результату.

Рис. 1 Модель формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів

У розробленій моделі вона має вигляд структурно-логічної схеми, в якій представлено його складові (елементи). Обґрунтування моделі дозволяє позбутися в дослідженні мало впорядкованих факторів і зосередити увагу на найбільш суттєвих. А це, в свою чергу, дозволяє здійснювати ефективний аналіз обраної складової та прогнозувати зміни, які відбуваються у професійній готовності вчителя, у досягненні поставленої мети. У зв'язку з цим проаналізуємо складові обґрунтованої нами моделі.

Основним результатом, на досягнення якого має бути спрямована майбутня професійна діяльність вчителя трудового навчання, це – його готовність до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів основної школи. Саме цю підготовку вчителя ми і вважаємо провідною метою в організації навчального процесу у вищому педагогічному закладі освіти згідно моделі.

Завданнями, що конкретизують мету професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів основної школи є:

- формування у студентів та учнів позитивної мотивації та інтересу до художньо-трудової діяльності;
- розуміння майбутніми вчителями та педагогічно доцільне використання ними пізнавальних, виховних та розвиваючих можливостей позаурочної художньо-трудової творчості;
- оволодіння сучасними педагогічними та виробничими технологіями;
- засвоєння знань про основні закономірності психологічного та фізичного розвитку учня підліткового віку;
- формування знань та вмінь основних видів декоративно-прикладного мистецтва;
- формування вмінь організовувати різну за змістом і формами позаурочну художньо-трудова діяльність.

В основу професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до позаурочної діяльності покладені як загальнодидактичні (наочності, науковості, систематичності, зв'язку з життям, доступності, свідомості й активності, міцності знань, індивідуалізації та диференціації, емоційності), так специфічні принципи навчання. Принципи, як вихідні положення, система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує ефективність підготовки студентів до здійснення позаурочної художньо-трудової діяльності мають і специфічні особливості. До таких варто віднести принцип педагогічного проектування, культуровідповідності, творчості, інтегративності, створення ситуації успіху, особистісно орієнтованого підходу, самовиявлення.

Структурними компонентами готовності виступають: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та креативний. Аналіз компонентів структурної моделі дозволив виділити показники, критерії рівнів сформованості професійної готовності майбутніх учителів трудового навчання до проведення позаурочної художньо-трудової діяльності. Під критеріями логічно виступають структурні компоненти готовності: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та креативний. Рівень сформованості готовності визначається за сукупністю знань та вмінь, що наповнюють відповідний компонент. Критерії готовності є вихідними елементами розробки змістовного наповнення процесу професійної підготовки до даного виду навчально-виховної роботи.

Основними етапами підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до організації художньо-трудової діяльності учнів основної школи є: перший етап – пропедевтична підготовка в процесі вивчення соціально-гуманітарних та психолого-педагогічних дисциплін; другий етап – теоретична і практична підготовка з декоративно-прикладного мистецтва; третій – вивчення спецкурсу «Організація і методика позаурочної роботи» та проведення педагогічної практики з позаурочної роботи.

Зміст підготовки майбутнього вчителі трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності включає вивчення різних циклів дисциплін (гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових, професійно-орієнтованих, вибіркових тощо). Такий широкий спектр дисциплін, насамперед професійно-орієнтованих та вибіркових, дає змогу залучати студентів до засвоєння культурної спадщини українського народу, оволодіння психолого-педагогічними знаннями, що стосуються навчання учнів підліткового віку, забезпечити формування практичних умінь та навичок художньо-прикладної творчості, обробки різних матеріалів і підготуватися теоретично і практично до навчання народними ремеслами вихованців загальноосвітніх навчальних закладів.

Найважливішими формами підготовки студентів-майбутніх учителів трудового навчання до здійснення позаурочної роботи є аудиторні (лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття, педагогічна і технологічна практики, індивідуальні дослідницькі завдання, самостійна робота тощо) та позааудиторні (студентські клуби за інтересами, студії народних ремесел, творчі та проблемні групи та гуртки тощо), заняття, в рамках яких діяльність студентів може бути індивідуальною, парною, груповою та фронтальною.

Процес формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності найбільш якісно здійснюватиметься за допомогою застосування сучасних педагогічних технологій (проектної, ігрової, проблемної тощо), методів (словесних, наочних, практичних) та засобів: методичного забезпечення, достатньої матеріально-технічної бази, виставки, музеї декоративно-ужиткового

мистецтва, комп'ютерна і мультимедійна техніка.

Ефективність реалізації розробленої нами моделі можлива за певних організаційно-педагогічних умов.

Проведені спеціальні дослідження показали, що процес формування готовності до професійної діяльності є складним, багатовимірним, багато етапним. Його протікання залежить від цілої низки економічних, соціальних, психологічних, генетичних та суто педагогічних умов, які відбивають накопичений до нашого часу досвід діяльності соціуму, сучасне суспільне та культурне становище і дію об'єктивних факторів. Аналіз літератури показав, що з питання співвідношення репродуктивних і теоретичних компонентів навчально-професійної діяльності при формуванні майбутніх вчителів впливають три головні умови оптимізації даного процесу. Перша умова – це організація особливої початкової фази співробітництва викладача з групою студентів, яка забезпечує формування у студентів самостійності й цілеспрямованості шляхом співвіднесення навчальних цілей із метою та змістом їхньої майбутньої професійної діяльності. Друга умова – це запровадження системи творчих завдань, які виконуються студентами разом із викладачем від самого початку навчання, та їхнє подальше ускладнення. Третя умова – це перебудова форм співпраці викладача зі студентами і студентів між собою на всіх етапах навчання відповідно до характеру завдань і рівня засвоєння навчально-професійної діяльності, а також стилю соціальної взаємодії [5, 76].

Аналіз наукових джерел та наші власні дослідження дозволили систематизувати організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів основної школи.

До них ми відносимо:

- наявність програми поетапного формування в майбутніх вчителів готовності до позаурочної художньо-трудової діяльності: перший етап – пропедевтична підготовка в процесі вивчення соціально-гуманітарних та психолого-педагогічних дисциплін; другий етап – теоретична і практична підготовка з декоративно-прикладного мистецтва; третій – вивчення спецкурсу «Організація і методика позаурочної роботи»;
- формування позитивної мотивації до художньо-трудової творчості;
- оновлення змісту спеціальних дисциплін з метою вивчення студентами кількох видів декоративно-ужиткового мистецтва;
- проведення педагогічної практики з позаурочної художньо-трудової діяльності та технологічної практики з народних ремесел;
- залучення студентів до творчої діяльності у галузі декоративно-прикладного мистецтва в умовах позааудиторної роботи (студії, гуртки, виставки, фестивалі тощо) ;

– оволодіння майбутніми вчителями трудового навчання особистісно орієнтованими технологіями організації художньо-трудової діяльності учнів у позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників в позаурочній діяльності загальноосвітньої середньої школи : монографія. – К. : ІЗМН, 1997. – 192 с.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск : Изд-во БГУ, 1976. – 132 с.
3. Левитов Н.Д. Психология труда. – М. : Учпедгиз, 1963. – 340 с.
4. Моляко В.О. Психологія готовності до творчої праці. – К. : Знання, Сер. «Педагогічна наука». – 1988. – № 9. – 43 с.
5. Педагогика : Уч. пособие для студентов пед. уч. завед / Под ред. В.А. Слостенина и др. – М. : Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
6. Талызина Н.Ф и др. Пути разработки профиля специалиста. – Саратов : Изд. саратовского ун., 1987. – 176 с.